

# Dikran Kaligian: Meşrutiyet döneminde Ermeni Devrimci Federasyonu ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişkiler

Posted on 25/06/2017

Ermeni Devrimci Federasyonu (ARF veya Taşnaksutyun) ve Hınçak Partisi, Türk muhalif gruplarla 1900'de Paris'te diyaloga girdiler ve 1902'deki Osmanlı Muhalif Güçleri Birinci Kongresi'nde yer aldılar. 1907'nin sonunda, Osmanlı Muhalif Güçleri İkinci Kongresi, vergi ödememek, propaganda yapmak ve gerekirse silahlı direniş dahil çok daha radikal yollardan Sultan'ı devirme ve Osmanlı anayasasını yeniden yürürlüğe koyma kararı aldı.

Makedonya'da Türk ordusunun bir isyanıyla başlayan 1908 Anayasal Devrimi'nin başarısı, tüm muhalefet partileri ve imparatorluk nüfusunun büyük kısmı tarafından coşkuyla karşılandı.

ARF devrimin başarısını kutlayan bir bildiri yayınlayıp dağıttı ve meşruti rejim altında özgürlük, eşitlik ve adaleti beklentisini ifade etti. Parti bu doğrultuda, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü tanıyan bir program yayınladı. Program, en geniş yerel özerkliği sağlayacak şekilde merkezizetçi olmayan bir idareyle federal bir yönetim biçimi çağrısı yapıyordu.

İTC (İttihat ve Terakki Cemiyeti) ve ARF, 2. Meşrutiyet döneminde Osmanlı siyasetinde anahtar oyuncular haline geldiler.

ARF'nin hükümet politikalarını Ermenilerin koşullarını iyileştirecek şekilde etkilemesi için İTC ile yakın işbirliği içinde çalışması gerekecekti. Ancak ikisinin de merkezinin

imparatorluk başkenti İstanbul'da olmaması, partiler arasındaki iletişime köstek olacaktı.

1908 sonunda imparatorluk genelinde seçimler yapıldı ve çok etnikli bir meclis ortaya çıktı. Seçilen 11 Ermeni'den dördü doğu illerini temsil eden ARF üyesiydi. Anayasanın yeniden yürürlüğe konması Ermeni partilerin seçimlerde açık kampanya yürütebilmelerini ve gazetelerini çıkarabilmelerini sağladı.

Bu artan özgürlük ortamında, 12 Nisan 1909'da İstanbul'da silahlı bir kalkışma baş gösterdi ve İTC'yi şehrin dışına sürmeyi başardı. İTC'nin liberal muhaliflerinin yanı sıra gericiler ve Sultan Abdülhamid destekçileri de darbeyi destekliyordu. Ancak iki hafta içinde Mahmut Şevket Paşa komutasındaki askerler isyanı bastırdılar. Siyasal kargaşayı fırsat bilenler tarafından Adana'nın şehir merkezi ile köy ve kasabalarında Ermeni katliamları gerçekleştirildi. İki aşamada gerçekleşen katliamlarda toplamda 25.000 Ermeni katledildi.

Adana katliamları ARF-İTC ilişkileri açısından ilk büyük sınavdı. ARF'nin, Ermeni kamuoyunun gözünde, İTC ile işbirliğine devam edip etmeyeceğine karar vermesi gerekiyordu. Bu bir yandan, İTC'nin bu katliamlarda ne derece rol oynadığının değerlendirilmesine bağlıydı. Öte yandan ARF'nin, İTC'nin gerçek bir meşruti rejim kurması halinde Ermeni toplumunun ve tüm Osmanlı yurttaşlarının somut olarak ne fayda sağlayacağını tartması gerekiyordu.

## Seçenekleri Tartmak

ARF ciddi bir ikileme karşı karşıyaydı. Parti, İTC'nin ilerici unsurlarıyla dayanışmak ile şovenist unsurlarının canice eylemlerine tepki göstermek arasında kalmıştı.

Batı Bürosu ilerici unsurların parti ve imparatorluk içinde iktidarı konsolide etmesine yardım etmeyi arzu ediyordu. Ancak ilericilerin pozisyon yitirmesi halinde, Ermeniler

açısından sonuçlar ölümcül olacaktı. ARF'nin özsavunma birliklerinin dağıtılmış olması, doğu vilayetleri ile Kilikya'daki Ermeni nüfusunu Kürt aşiretlerinin ve Türk çetelerinin insafına bırakıyordu.

Tüm bunları değerlendirdikten sonra, Batı Bürosu İTC ile işbirliğini devam ettirmek için son bir girişimde bulunmaya karar verdi. Girişim, katliamlardan kaynaklanan bir dizi kritik meselede hükümetin adım atması şartına bağlı olacaktı.

İTC, ARF'yi reformlar konusundaki samimiyetine ve desteğine ikna etmek için büyük çaba gösterdi. Selanik'te bir araya gelerek, imparatorluğu muhafaza etmeye, taşraya daha fazla yetki vermeye ve anayasayı gerici hareketlere karşı korumaya iki tarafın da bağlı olduğunu ortaya koyan bir anlaşma yaptılar.

İşbirliğine devam kararı ARF için ciddi bir siyasi kumardı. İTC'nin vaatlerini yerine getirmemesi halinde ARF'nin yıllardır süren özsavunma çabaları ve eğitim ve örgütlenme faaliyetleriyle kazandığı güvenilirlik kaybedilecekti. Ancak ARF liderliğinin meşrutiyete olan inancı bir şans daha vermelerine yol açtı.

Ama artık sonsuz bir sabır veya iyi niyet de olmayacaktı. Parti kadrolarının güvensizliği artmıştı ve hangi grubun ağırlık kazandığını belirlemek için İTC içindeki iktidar mücadelelerinin yakından takip edilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla İTC'nin manevra alanı ciddi şekilde daralmıştı. Ciddi kurumsal ve siyasal engeller nedeniyle İTC vaatlerini yerine getiremezse, ARF'nin ilişkileri koparmadan daha fazla şans vermesi mümkün olmayacaktı.

## ARF-İTC İlişkileri

Anayasal Devrim ertesindeki ilk 18 ayda, Batı Bürosu'nun İTC ile ilişkileri İTC'nin iç sorunları nedeniyle düzensiz oldu. İlişkiler ve iletişim 1910 başında bir "Ortak Komite"

oluşturulduktan sonra daha düzenli hale gelmeye başladı. Komite üç ARF ve üç İTC üyesinden oluşuyordu.

Partiler arasındaki ilişkilerin kritik bir gündemi, halk arasında dolaşan bir sürü yalan haberin ve söylentinin düzeltilmesiydi. Anayasaya ve Meşrutiyete desteği artırmak amacıyla, taşraya Meşrutiyetin erdemlerini anlatacak ve ilerleme kaydedilmesi için sabır gösterilmesini salık verecek, saha çalışması yapan kadrolar gönderilmesi de önemliydi. Başından itibaren ARF ortak ARF-İTC delegasyonlarına ihtiyaç olduğunu vurguladı çünkü bunlar, Türklere ve Ermenilere, anayasanın diğerlerini dışlayacak şekilde tek bir etnik grubun çıkarına olmayacağını gösterecekti.

Batı Bürosu, bir yıldan uzun bir süredir sayısız protestoları ve talepleri cevapsız kaldığından ve taşrada durum giderek kötüleştiğinden, kendisini adım atmak zorunda hissediyordu. 20 Mart 1910'da Harutün Şahrigyan ve Arşak Vramyan, resmî belgelerle Selanik'e, İTC Merkez Komite üyeleri ile görüşmeye gönderildi. En önemli konular toprak meselesi, Ermenilerin güvenliği ve eğitim meselesiydi. Çok sıcak karşılandılar. Merkez Komite, Büro temsilcilerini İTC'nin ARF'ye karşı politikasının değişmediğine ikna etmek için her şeyi yaptı. Ermenilerin anayasadan yana güçlü bir duruş sergilediğini ve onu sadakatle desteklediğini bildiklerini vurguladılar. Büro Selanik toplantısının sonuçlarını tatmin edici olarak değerlendirdi.

Temmuz'da Batı Bürosu İTC ile ilişkilerinin daha yakın ve dostane hale geldiğini bildirdi. Kendi içindeki anlaşmazlıklar, İTC'nin ARF gibi güvenilir örgütlerin desteğine ihtiyaç duyduğunu görmesini sağladı. Öte yandan Talat ve Cavit Beylerin kabineye atanması, partiler arasında daha düzenli bir iletişim kanalı ve daha gelişmiş ilişkiler sağladı.

Yine de İTC ile iki yıllık ilişkileri değerlendirdiği raporunda, Batı Bürosu, elinden geleni yapmış olmasına rağmen Ortak Komite toplantılarının düzenli yapılmadığını vurguluyordu; bazen aylar boyunca toplanılmadığı oluyordu. Kurulmasından 1911 ortasına kadar yalnızca 16 toplantı yapılmıştı. Verilen sebepler arasında İTC veya bakanlıkları içinde sık sık patlak

veren krizler, deneyimsizlikleri ve yetersizlikleri ve ARF ile mutabık kaldıkları hedefleri yerine getiremeyişlerini kabul edememeleri sayılıyordu. Ancak resmi toplantıların dışında, tek tek bakanlar veya İTC liderleri ile yapılan ve verimli geçen bir dizi görüşme de vardı.

## İTC ile İlişkilerin Kötüleşmesi

ARF-İTC ortak komitesi Şubat 1911'de toplandı. Taşradaki durum üzerine hararetli bir tartışma yaptılar. İTC temsilcileri partilerinin içişlerinde güçlü bir varlık gösteremediğini kabul etmek zorunda kaldı.

Batı Bürosu daha sonra Ermeni vekiller ile ortak bir toplantı yaptı ve şu sonuçlara ulaştılar: Hükümet Ermenilere karşı iyi niyet sergilememiştir, taşrada protestolar giderek güçleniyordu, yerellerdeki hükümet yetkilileri hala Ermenilere karşı önyargılı davranıyordu ve hükümet bu koşulları değiştirmek için hiçbir güçlü ve ciddi çaba göstermemiştir. Bu temelde, toplantı, Ermenilerin yaşadığı toprak, güvenlik ve eğitim sorunlarını İTC'ye sunmak ve bunların çözülmesini talep etmek için Şahrigyan ve Vramyan'ı tekrar Selanik'e göndermeye karar verdi. Büro, İTC'ye karşı tavırlarını ARF'nin taleplerine vereceği yanıtla göre belirleyeceğini belirtti. Şahrigyan ve Vramyan İTC Merkez Komitesi ile bir araya geldi ve taleplerine tatmin edici yanıtlar aldıklarını rapor ettiler. Toprak meselesi ARF'nin birinci önceliğiydi ve İTC bunun idari yöntemlerle çözüleceğini ve meclise gönderilmeyeceğini kabul etti. Güvenlik meseleleri konusunda ise, çetelerin daha fazla zarar vermesini önlemek için, sorun çıkaran beyleri ülkeden göndermeyi kabul ettiler.

Ortak Komite Nisan ayında İstanbul'da toplandı. Büro toplantıda diğer meseleleri erteleyip sadece toprak ve güvenlik sorunlarına odaklanmaya karar verdi. Toplantıda İTC, bunu daha önce yapmış olmaları gerekmesine rağmen, zulmü engelleyecek adımlar atmayı kabul etti. Bunu yapmak için, hükümetin Ermeni ve Kürt tüm köyleri silahlandırması kabul edildi. Böylece köylüler kendilerini Kürt çetelerine karşı koruyabileceklerdi.

24 Nisan'da Batı Bürosu Talat, Hacı Adil ve Mithat Beylerle buluştu. Selanik toplantısında verilen vaatleri tartıştılar. İTC temsilcileri zayıf bir pozisyonda olduklarını ve o aşamada hiçbir reform girişiminde bulunamayacaklarını açıkladılar. Temsilcilerinin sorunları meclis gündemine taşınmasını önerdiler ve bu konuda anlaşılan maddelerin kopyasını vekillerine dağıttıklarını söylediler.

Haziran'da, Ermeni vekillerin kısa süre içinde spesifik taleplerini İçişleri Bakanlığı'na ayrıntılı bir şekilde bildiren yazılı bir başvuru sunacakları ve Batı Bürosu'nun aynısını İTC'ye de vereceği belirtildi. Bu taleplere verilen yanıt Büro'nun ARF Dünya Kongresi'ne kadar hükümet karşısındaki tavrını belirleyecekti.

ARF'nin Altıncı Dünya Kongresi 1911 yazından İstanbul'da toplandığında koşullar böyleydi. Ana gündem maddesi İTC ile işbirliği meselesiydi. Geçmişte işbirliğine yönelik atılan adımlar onaylanmasına rağmen toplantı İTC'nin ikili oynaması ve vaatlerini yerine getirmemesi konusunda son derece eleştireldi. İşbirliğinin devamının artı ve eksilerini değerlendirdikten sonra Dünya Kongresi şunları belirten bir önergeyi kabul etti: "... üç yıllık Meşrutiyet döneminde hükümetin politikaları yaşam koşullarında herhangi bir gelişme sağlamamış olmakla kalmayıp, genel olarak halklar arasında güvensizlik yaratılmasına ve ulusal hakların inkarına da yol açmıştır. İTC, Ortaçağ artığı feodal sınıfların toprak ayrıcalıklarını aşamalı olarak ortadan kaldırmak yerine bu unsurları cesaretlendirmiştir... İTC giderek anayasal ve demokratik prensiplerden geri adım atmıştır. İTC sağcı unsurlarla mücadele edip kendisini bunlardan temizlemek için gereken adımları atmakta başarısız olmuştur..." Önerge, Ermeni vilayetlerindeki anarşi durumunun bir tasvirini ve belirlenmiş bir tarihe dek gereken adımların atılmaması halinde partiler arasındaki işbirliğini sona erdireceklerine dair bir ultimatomu İTC'ye göndermek üzere Batı Bürosu'nu görevlendirdi.

## 1912 Seçimleri ve İTC ile İşbirliğinin Sonu

Toprak reformu ve Ermenilerin koşullarının düzeltilmesi konularında ilerleme olmaması ve İTC içindeki gerici unsurların yükselişi, ARF-İTC işbirliğini neredeyse kırılma noktasına getirmişti. 1912 başı, meclis seçimleri vesilesiyle bu işbirliğini bir teste tabi tutacaktı. Seçimlere giden süreçte İTC liderliği kabineyi ve kabine içindeki kendi konumunu güçlendirmek zorunda olduğunu hissetti. Bu nedenle kabineye üç İTC üyesi eklendi: İçişleri Bakanı olarak Hacı Adil, Posta ve Telgraf Bakanı olarak Talat ve Kamu İşleri Bakanı olarak Cavit.

İTC ile Batı Bürosu arasındaki anlaşma, Ermeni nüfusunun çoğunluk olduğu yerlerde Ermeni adayların gösterileceği şeklindeydi. Mecliste bir Ermeni bloğu için planlama yaparken, Batı Bürosu yalnızca İTC'nin onlara bıraktığı bu koltuklara değil, İTC'ye katılmış Ermenilere de güveniyordu.

İTC ile süren pazarlıklarda 13 Ermeni vekil ve hangi yerlerden seçilecekleri konusunda anlaşmaya varılmıştı. Diğer 10 koltuk konusunda ise pazarlıklar devam ediyordu. Ancak yerel İTC'nin, Erzincan, Diyarbakır, Elâzığ ve Maraş dahil bir dizi yerde Ermeni temsiline ilişkin vaatlerinden dönmeye çalıştığını gördüler. Batı Bürosu'nun İTC ile ilişkileri seçim süreci boyunca ciddi şekilde kötüleşti. Büro özellikle meclis temsili konusunda pazarlıklara başlamadan önce Ermenilerin koşullarının iyileştirilmesi konusunda bir anlaşmaya varmaya odaklanmıştı çünkü bu daha acil bir meseleydi. İTC ARF'ye dürüst davranmadı, özellikle de seçilecek Ermenilerin sayısını uygunsuz bir şekilde azaltırken. ARF için daha da önemlisi, İTC'nin ARF ile seçimlerden iki buçuk ay önce vardıkları mutabakatta yer alan neredeyse hiçbir talebi yerine getirmemesiydi.

Sonuç olarak Büro İTC'ye, anlaşmanın hayata geçirilmesini denetleyecek bir komite kurulması, Van ve Bitlis vilayetlerinde Ermeni ve Kürt köy korucularının oluşturulması, Ermeni mülteciler için hükümet yardımı ile geri dönme hakkının sağlanması, her Ermeni

vilayeti için jandarma olarak görev yapacak 200 Ermeni'nin askere alınması ve Ermeni okulları için söz verilen devlet fonlarının aktarılması dahil, anlaşma koşullarını uygulaması için son bir şans veren bir ultiimatom verdi.

İTC bu idari değişiklikleri 15 gün içinde yapmadığı takdirde ARF, Altıncı Dünya Kongresi kararları doğrultusunda işbirliğine son verecekti. Doğu Bürosu Batı Bürosu'nun İTC'yi kınamasına katılmıyordu. Büronun olaya, İTC'nin seçimden önce bir anlaşma imzalamasının tüm maddelerinin hemen yerine getirileceği anlamına gelmediği gerçeğinden bakmasını salık veriyordu.

Doğu Bürosu, Dünya Kongresi Batı Bürosu'na ilişkileri koparma yetkisi vermiş olsa bile, bunu yapmak için daha çok erken olduğunu savunuyordu. Koşullar değişmiş ve seçimler ve diğer siyasi karmaşıklıklar kongre tarafından öngörülmemişti. ARF'nin İTC'nin gücünü toplaması için biraz daha beklemesi ve dolayısıyla ARF'nin taleplerini yerine getirmesi için İTC'ye bir şans daha verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

15 Temmuz 1912'de Said Paşa kabinesi güven oyu aldı ancak iki gün sonra düştü. Batı Bürosu bunu kazanma ihtimallerinin olmadığı bir durum olarak gördü. İTC tüm kandırmacalarına, manipülasyonlarına, boş vaatlerine ve reformları ertelemesine rağmen, halen ARF'nin müzakerelerde bulunabileceği tek partiydi. Büro İTC'yi muhaliflerine kıyasla ehveni şer olarak görüyordu ve bu sebeple ona karşı basındaki eleştirilerine son verdi. İTC'yi sarsmak ve kendine getirmek önemliydi ama aradaki ilişkilerin tümünden çözülmesi Ermeniler için kötü olurdu.

Ağustos'un ikinci haftasında İstanbul'daki "Azadamard" ve Erzurum'da "Haratch" büroları İTC ile ilişkileri kestiklerini ilan ettiler. Meclisteki Türk partiler arasındaki çatışmada tarafsız bir pozisyon benimseyeceklerini de açıkladılar.

Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi ve partinin İTC ile ilişkilerinin kesilmesi Ermeni

nüfusun karşı karşıya olduğu tehlikeyi artırdı. Bu nedenle Rosdom ve Murad [Sebastatsi] Simon Zavaryan ile buluşmak için İstanbul'a gittiler. Toplantının tek gündemi nasıl silahlanacakları ve halkı nasıl koruyacaklarıydı. Toplantı sırasında özsavunma yapısını yeniden oluşturmanın yıllarca süreceğini ve para, kaynak ve liderlik gerektireceğini belirlediler ancak bunların hiçbiri o an için mevcut değildi.

1913 boyunca ARF ve Patrikhane Ermeni vilayetleri için etkili bir reform planı konusunda Avrupalı güçlerin desteğini kazanmak amacıyla birlikte çalıştılar. Osmanlılar Alman desteği ile, iki Avrupalı genel müfettiş atanmasını 1. Dünya Savaşı arifesine kadar erteletmeyi başardılar.

#### ARF Sekizinci Dünya Kongresi ve Yaklaşan Savaş

ARF Dünya Kongresi 1914 Ağustos'unda Erzurum'da toplandı. Dokuz kişilik bir kalıcı komite oluşturuldu ve bu komitenin toplantısı sırasında İTC ve hükümeti temsilen Dr. Bahaeddin Şair ve Naci Bey geldiler. Görüşmeler üç gün boyunca sürdü ve İTC temsilcileri Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu işgal etmesi halinde ARF'nin tavrının ne olacağını sordular. ARF temsilcileri partinin kesin şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını savunacağı yanıtını verdiler.

Uzun tartışmaların ardından İTC temsilcileri, Almanların umut ettikleri gibi Fransa'yı ve Rusya'yı yenilgiye uğratması halinde, hükümetin kaybedilen toprakları geri almak için bu durumdan faydalanmaya karar verdiğini açıkladılar. Dahası, Rusların tamamen yenilgiye uğraması durumunda, Kafkaslara doğru ilerleyecekler ve buraları ya fethedecek ya da bir devrim kışkırtacaklardı. Ermeniler başarının anahtarıydı çünkü ARF'nin, Rus Ermenilerini, taraf değiştirerek Türklerin safına geçecekleri kritik bir konjonktüre dek Rus hükümetine sadık kalmaları için ikna etme gücüne ve kabiliyetine sahip olduğuna inanıyorlardı. Söylediklerine göre hükümetin Kafkasları işgal etmekte hiçbir çıkarı yoktu, tek istedikleri Rusya'nın etkisinden çıkarmak ve sonra da özerklik vermektir.

ARF temsilcileri, Rus Ermenilerinin 1908-10 arasında görmüş oldukları Osmanlı meşrutî düzenine karşı artık hiçbir heyecan duymadıklarını söylediler. Hükümet ve İTC tarafından Osmanlı Ermenilerine karşı yapılan hatalar nedeniyle, Rus Ermenilerinin Osmanlı hükümetini desteklemeleri halinde sınırın öte yanındaki soydaşlarının koşullarının iyileşeceğine inanmadığını belirttiler.

İstanbul'da Talat, ARF vekili Armen Garo'ya[1] karşı partinin tavrından memnuniyetsizliğini ifade etti. Büro Krikor Zohrab'ın yanı sıra önemli üyeleri ile bir istişare toplantısı çağrısı yaptı. Toplantı Osmanlı orduları karşısında hızlı bir Rus zaferi bekleyenlerle büyük oranda Ermeni nüfusunun yaşadığı topraklar üzerinde uzatmalı bir savaştan korkanlar arasında bölündü. Her durumda, katliamlar başlarsa Ermeni nüfusunu korumak için gönüllü birlikler, bir şekilde beşinci kol olarak görülmeyecek ve dolayısıyla böylesi katliamlara mazeret oluşturmayacak şekilde hazır olmalıydılar. ARF'nin savaş yaklaşırken üzerinde yürüdüğü bıçak sırtı durum bu idi.

Çeviri: Serap Şen

[1] Wikipedi: Karekin Pastırmacıyan, Meclisi Mebusan eski Erzurum üyesi, I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ... Rusya'nın yanında Osmanlı Devleti'ne karşı Ermeni Gönüllü Tugayları'nı örgütledi. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Karekin\\_Past%C4%B1rmac%C4%B1yan](https://tr.wikipedia.org/wiki/Karekin_Past%C4%B1rmac%C4%B1yan)

Kaynak:

<https://dunyadanceviri.wordpress.com/2017/02/17/mesrutiyet-doneminde-ermeni-devrimci-federasyonu-ile-ittihat-ve-terakki-cemiyeti-arasindaki-iliskiler-dikran-kaligian/>